

Raadsinformatiebrief

Reg.nr. : 9349592
B&W
verg. : 29 oktober 2019

Onderwerp: Vaststelling ontwerpvisie energielandschap

1) Status

Dit stuk wordt u ter informatie aangeboden in het kader van de voorbereiding van de visie energielandschap, die te zijner tijd aan uw raad ter vaststelling wordt aangeboden.

2) Samenvatting

We werken de komende jaren aan onze klimaatdoelstellingen. Dat doen we door aan de ene kant door in te zetten op energiebesparing c.q. het verminderen van de energievraag. En aan de andere kant, parallel hieraan, door opwek van (grootschalige) duurzame energie op eigen grondgebied mogelijk te maken.

Onze gemeente, maar ook het Rijk, provincie en de regio hebben de doelstelling om over te schakelen op 100% duurzame energie. We ontvingen verschillende initiatieven voor zonne- en windenergie die hieraan een bijdrage kunnen leveren. Om al dan niet mee te kunnen werken aan deze initiatieven is het wenselijk dat uw raad vooraf kaders stelt waarbinnen en condities waaronder deze initiatieven voor windturbines en/of zonnevelden uitgewerkt kunnen worden. Dit vanwege de impact die de grootschalige opwekking van energie heeft op inwoners en het landschap. Deze visie geeft deze kaders en richt zich op de productiemethoden met ruimtelijke impact: zonne- en windenergie. Met deze visie nemen we ook onze verantwoordelijkheid in de regio en lopen we vooruit op de Regionale Energiestrategie (RES).

De ontwerpvisie energielandschap is samen met de inwoners en andere belanghebbenden tot stand gekomen. We zijn aan het begin van dit jaar met een innovatief en intensief participatietraject gestart. Met diverse stakeholders: bewoners, eigenaren, mogelijke initiatiefnemers en professionele organisaties. In dit participatietraject zochten we uitgebreid de dialoog met betrokkenen uit de gemeente om hen te informeren over duurzame energieproductie, om met hen mogelijke locaties voor windturbines en zonnevelden te verkennen en om na te gaan welke randvoorwaarden bij voorkeur te koppelen zijn aan eventuele realisatie van windturbines en zonnevelden. Het participatietraject is in meerdere rondes met publieksbijeenkomsten doorlopen tot en met juni 2019. Op basis van de reacties en output uit de bijeenkomsten is de voorliggende ontwerpvisie opgesteld.

De energietransitie stelt ons ook voor een complexe opgave. Naast de energieopgave spelen er ook andere opgaven in het buitengebied. Denk aan de transitie van de landbouw en versterking van ecologische kwaliteit. Ook wordt waarde gehecht van bestaande landschappelijke kwaliteiten. Door integraal naar de opgaven in het buitengebied te kijken, kunnen naast de energieopgave ook andere opgaven in het buitengebied tot een oplossing worden gebracht. In deze visie presenteren we een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. Wij nodigen initiatiefnemers voor wind- en zonne-energie uit om in

hun plannen meerdere doelen met elkaar te verenigen en ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde te creëren. Dit is mogelijk als er sprake is van een zorgvuldig omgevingsproces.

De ontwerpvisie heeft als doel om de opwekking van minimaal 2,2 Petajoule windenergie en grondgebonden zonne-energie binnen de gemeentegrenzen mogelijk te maken. In de ontwerpvisie is de doelstelling om een optimale maatschappelijke en ruimtelijke invulling na te streven. En waar noodzakelijk het beschermen van gebieden met natuur- landschappelijke- en cultuurhistorische waarden. We verdelen het buitengebied in 11 landschappelijk te onderscheiden deelgebieden. Vervolgens formuleren we drie verschillende strategieën om initiatieven met duurzame energie te beoordelen: vrijwaren, inpassen, en transformeren. Voor elk van de onderscheiden deelgebieden is één van de drie strategieën van toepassing. De strategieën impliceren mogelijkheden voor zonne- en windenergie in die gebieden en de kaders en voorwaarden die we er stellen.

Zonneparken en windturbines hebben impact op de omgeving. Daarom vinden we het belangrijk dat de omgeving niet alleen de lasten heeft van windturbines en zonnevelden, maar dat ook ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde wordt gecreëerd. Ook worden aanvullende financiële voorwaarden gesteld per initiatief in het kader van maatschappelijke meerwaarde naast de verplichte, provinciale kwaliteitsbijdrage aan het landschap.

De visie energielandschap is vertaald naar een handelingsperspectief voor initiatiefnemers. Hierin is een stappenplan opgenomen voor het doorlopen van een planvormingsproces. Daarnaast is ook een uitvoeringsprogramma gekoppeld voor wind- en zonne-energie. Hiermee willen we direct na vaststelling uitvoering kunnen geven aan de visie. In het uitvoeringsprogramma wordt door het scheppen van nadere kaders een eerste tranche van projecten geselecteerd die als eerste in behandeling zal worden genomen.

De ontwerpvisie energielandschap is opgesteld op grond van een intensief participatief proces. Een volgende fase in dit proces is de mogelijkheid van inspraak op de ontwerpvisie. Dat doen we door de ontwerpvisie gedurende vier weken ter inzage te leggen in het kader van de inspraakfase. Zo kan een ieder gedurende vier weken reageren op de ontwerpvisie. Om de inhoud van de visie zo goed mogelijk te delen en uit te leggen, wordt medio november een inspraakavond gehouden.

3) Wij bieden u dit stuk ter informatie aan.

Steller : Helming
Tel. : 6155392
E-mail : j.helming@s-hertogenbosch.nl

4) Aanleiding en besluitengeschiedenis

We willen in 2050 een klimaatneutrale gemeente zijn. Hieraan gaan we de komende jaren werken door aan de ene kant door in te zetten op energiebesparing c.q. het verminderen van de energievraag. En aan de andere kant, parallel hieraan, door opwek van (grootschalige) duurzame energie op eigen grondgebied mogelijk te maken. Deze visie moet initiatieven mogelijk maken die bijdrage aan de doelstelling van de gemeente om over te schakelen op 100% duurzame energie en bijdragen aan de taakstelling van het Rijk en de provincie.

Gezien de impact van duurzame energieopwekking op het landschap is een visie energielandschap noodzakelijk. De visie energielandschap richt zich dan ook uitsluitend op productiemethoden met ruimtelijke impact. Dit betreft zonne- en windenergie. De visie is opgesteld om te bepalen waar en onder welke condities het mogelijk is om initiatieven met windturbines en/of zonnevelden verder uit te werken.

Deze visie is tot stand gekomen conform de aanpak die uw raad heeft vastgesteld in oktober 2018 (reg.nr. 8257032). Die aanpak luidde als volgt:

In te stemmen met een open en participatieve werkwijze in de verkenning rond het poldergebied en de opstelling van de visie energielandschap voor heel het buitengebied van 's-Hertogenbosch, waarin bewoners en andere stakeholders vanaf het eerste moment nauw worden betrokken bij de uitwerking van de visie en verkenning.

Bij het genoemde raadsbesluit van oktober 2018, nam uw raad ook een motie zonneladder aan, waarin uitgesproken is: *Proactief aan te sluiten bij de ontwikkeling van de 'Zonne-ladder' door de Minister; een en ander ook in lijn met de kamerbrief van 23 augustus 2019, 'Beantwoording moties Dik-Faber over een zonneladder als nationaal afwegingskader bij inpassing van zonne-energie'.*

Uw raad heeft eerder al in 2008 de doelstelling 's-Hertogenbosch Klimaatneutraal in 2050 vastgesteld. Om uitvoering aan deze doelstelling te geven heeft uw raad op 31 januari 2017 het Energietransitieprogramma 2016 – 2020 vastgesteld (regnr. 6033802). Eén van de actiepunten in het energietransitieprogramma is het ontwikkelen van een ruimtelijke visie 'energielandschap voor het buitengebied'.

Naast de gemeentelijke besluiten, geven ook het rijksbeleid, regionaal beleid en de taakstellingen per provincie aanleiding voor het opstellen van de visie. Zo is recentelijk het nationaal klimaatakkoord op hoofdlijnen vastgesteld en wordt op regionaal niveau gewerkt aan de Regionale Energie Strategie (RES) voor duurzame energie. Met deze visie nemen we onze verantwoordelijkheid in de regio en lopen we vooruit op de uitwerking van de RES. We hanterende kaders van deze visie als input voor ons handelen tijdens de opstelling van de RES.

5) Burgerparagraaf / procedure

5.1 Inspraak

Nu de ontwerpvisie gereed is, willen we deze vrijgeven voor inspraak. Op die manier te horen we wat bewoners, organisaties en andere stakeholders hiervan vinden voordat besluitvorming door uw raad plaatsvindt. Wij leggen de ontwerpvisie energielandschap gedurende vier weken voor een ieder ter

inzage. Binnen deze termijn van terinzagelegging bestaat voor iedereen de gelegenheid om zienswijzen (schriftelijk dan wel mondeling) met betrekking tot de ontwerpvisie bij ons college in te dienen. Om de inhoud van de visie zo goed mogelijk te delen en uit te leggen, wordt medio november een inspraakavond gehouden.

In oktober 2018 besloot uw raad (raadsbesluit: reg.nr. 8257032) dat de visie energielandschap tot stand moest worden gebracht met een intensief participatief proces.

In januari 2019 is gestart met een intensief participatietraject met stakeholders: bewoners, eigenaren, mogelijke initiatiefnemers en professionele organisaties. In dit participatietraject is uitgebreid de dialoog gezocht met betrokkenen uit de gemeente om hen te informeren over duurzame energieproductie, om met hen denkbare locaties voor windturbines en zonnevelden te verkennen en om na te gaan welke randvoorwaarden bij voorkeur te koppelen zijn aan eventuele realisatie van windturbines en zonnevelden. Het participatietraject is in meerdere rondes met publieksbijeenkomsten doorlopen.

In een eerste ronde met belangstellenden is een vijftal publieksbijeenkomsten georganiseerd. In de periode januari - maart 2019 zijn belangstellenden breed geïnformeerd over duurzame energie en is hen (technische) kennis aangereikt. Het doel van de bijeenkomsten was met name bewustzijn te creëren van de (gemeentelijke) energieopgave, en bewoners te informeren over het proces en hen zoveel mogelijk in staat te stellen dit proces te begrijpen en daarin een bijdrage te kunnen leveren. Tijdens deze bijeenkomsten kwam naar voren dat er draagvlak was voor duurzame energieopwekking langs snelwegen en op plassen. Dit heeft geleid tot een uitbreiding van het onderzoeksgebied. De volgende participatiestap bestond uit een tweetal 'meedenkbijeenkomsten' in mei 2019 om belangstellenden mee te nemen in de (ruimtelijke) dilemma's rond de productie van duurzame energie. Het doel van deze bijeenkomsten was om zoveel mogelijk meningen, ideeën, bezwaren en argumenten op te halen. Bij deze bijeenkomsten is input opgehaald over de waarden en opgaven in verschillende gebieden. Uit deze bijeenkomst is onder meer gekomen dat gebieden met belangrijke natuur- en cultuurhistorische waarden van energieopwekking moeten worden uitgesloten. De laatste participatiestap bestond uit een tweetal 'schetsbijeenkomsten' in juni 2019, waarin deelnemers onder meer konden meedenken en schetsen aan mogelijke locaties voor windturbines en zonnevelden. Bij deze bijeenkomsten is dieper ingegaan op het onderwerp 'meerwaardecreatie' en is besproken hoe dit kan worden ingevuld. De output van deze bijeenkomsten heeft geleid tot invulling van de eisen met betrekking tot maatschappelijke meerwaarde, en aanvullende financiële voorwaarden.

Het participatietraject dat is doorlopen om tot deze visie te komen, is ons positief bevallen. Het opdelen van het proces in fases 'informeren', 'meedenken' en 'schetsen' heeft geleid tot een stapsgewijze dialoog met de omgeving, waarin langzaam naar een concreet eindbeeld werd gewerkt. Dat heeft geleid tot voorliggende ontwerpvisie energielandschap. Van alle bijeenkomsten zijn verslagen opgemaakt, die als bijlage bij de visie zijn gevoegd.

5.2 Vervolprocedure

De resultaten van de inspraak verwerken we in de uiteindelijke definitieve visie die we daarna ter vaststelling aan uw raad aanbieden.

6) Inhoud

6.1 Doel en focus

De visie energielandschap richt zich op het opwekken van duurzame energie op ons grondgebied. Het gaat daarbij om duurzame energieopwekking met impact op het landschap. Dit zijn zonnevelden en windmolens. Hierbij betrekken we naast het buitengebied ook bedrijventerreinen, snelwegen, plassen, kanalen en rivieren. Het doel van de visie energielandschap is het formuleren van een doelstelling en het scheppen van een kader waar en onder welke condities de initiatieven voor windturbines en/ of zonnevelden uitgewerkt kunnen worden.

6.2 Doelstelling

In het Energietransitieprogramma is de haalbare energieopwekking voor “grootschalige duurzame energie-installaties” geraamd op 2,2 PetaJoule (PJ). Voor de visie energielandschap nemen we de 2,2 PJ als doelstelling. Dit is de minimale hoeveelheid duurzame energie waarvoor we ruimte geven met behulp van de visie. Het is een minimale doelstelling omdat we verwachten dat er door innovatie en beleidsverruiming op termijn meer opwek mogelijk is. Meer opwekken is wenselijk omdat 2,2 PJ niet voldoende is om aan de volledige energieopgave te voldoen.

6.3 Uitgangspunt integrale aanpak

De energietransitie stelt 's-Hertogenbosch voor een complexe opgave. Zij moet nu in hoog tempo de opwekking van duurzame energie in het buitengebied mogelijk maken. Daarnaast liggen er ook andere grote opgaven voor het buitengebied, zoals transitie c.q. verduurzaming van de landbouw, versterking van de ecologische kwaliteit en het verbeteren van de recreatieve waarden. De energietransitie stelt ons ook voor een complexe opgave. Naast de energieopgave spelen er ook andere opgaven in het buitengebied. Denk aan de transitie van de landbouw en versterking van ecologische kwaliteit. Ook wordt waarde gehecht aan bestaande landschappelijke kwaliteiten. Door integraal naar de opgaven in het buitengebied te kijken, kunnen naast de energieopgave ook andere opgaven in het buitengebied tot een oplossing worden gebracht. In deze visie presenteren we een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. Wij nodigen initiatiefnemers voor wind- en zonne-energie uit om in hun plannen meerdere doelen met elkaar te verenigen en ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde te creëren. Dit is mogelijk als er sprake is van een zorgvuldig omgevingsproces.

6.4 Uitgangspunten integrale ontwikkeling duurzame energie op de gewenste locaties

We kiezen ervoor om energieopwekking mogelijk te maken in een groot deel van haar grondgebied, maar ook om enkele gebieden op basis van om gebieden met landschappelijke, natuur- en cultuurhistorische waarden te beschermen. Daarbij staan onderstaande uitgangspunten centraal:

1. De ontwikkeling van zonne- en windenergie vergt een integrale benadering waarbij meerdere doelen met elkaar worden verenigd.
2. Zonne-energie wordt bij voorkeur ontwikkeld op (zandwin)plassen en op en rondom snelwegen. Voor de overige gebieden, anders dan bedoeld onder punt 5, bieden we ook mogelijkheden voor zonne-energie.
3. Windenergie wordt ontwikkeld in grootschalige, open landschappen in een grootschalig windpark en op enkele plekken in kleine clusters gekoppeld aan bedrijventerreinen en snelwegen.

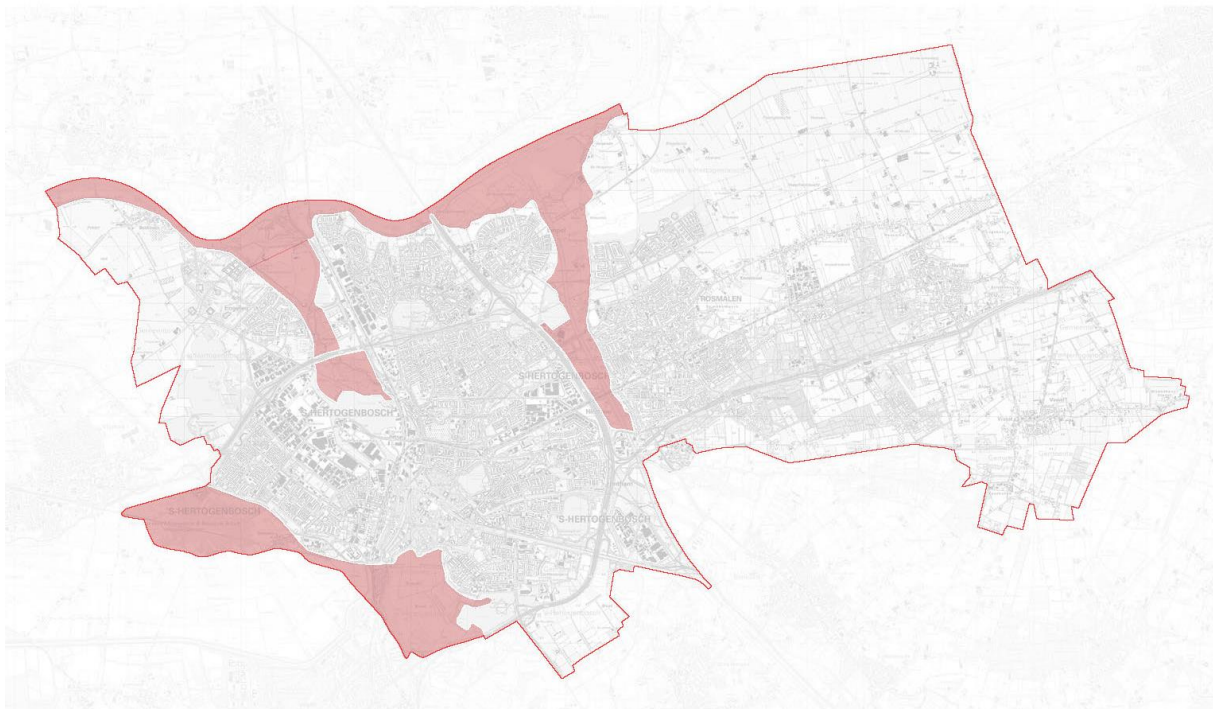
4. De ontwikkeling moet leiden tot ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.
5. In gebieden met hoge ecologische, landschappelijke, cultuurhistorische en recreatieve kwaliteiten zijn windturbines en zonnevelden in beginsel niet wenselijk. In deze gebieden is geen ruimte voor eigenstandige initiatieven op het gebied van zonne- en windenergie.

In de visie zijn drie verschillende strategieën geformuleerd om de ontwikkeling van duurzame energie te sturen: vrijwaren, inpassen, en transformeren. In de visie wordt het buitengebied van de gemeente onderscheiden in 11 landschappelijk onderscheiden. Voor elk van de onderscheiden deelgebieden is één van de drie strategieën van toepassing.

Strategie vrijwaren

De strategie 'vrijwaren' is van toepassing op gebieden die vanuit hun cultuurhistorische, ecologische of recreatieve kwaliteit bijzonder hoge waarden vertegenwoordigen en waar de ontwikkeling van zonne- of windenergie onaanvaardbaar afbreuk doet aan de gebiedskwaliteit en maatschappelijke waardering. Vrijwaren impliceert dat we hier geen eigenstandige energie-initiatieven toestaan. In voorkomende gevallen is op beperkte schaal ruimte om met de ontwikkeling van herwinbare energie aan te sluiten op andere initiatieven.

De strategie 'vrijwaren' is van toepassing op de Maasuitwaarden, Moerputten, Het Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding.

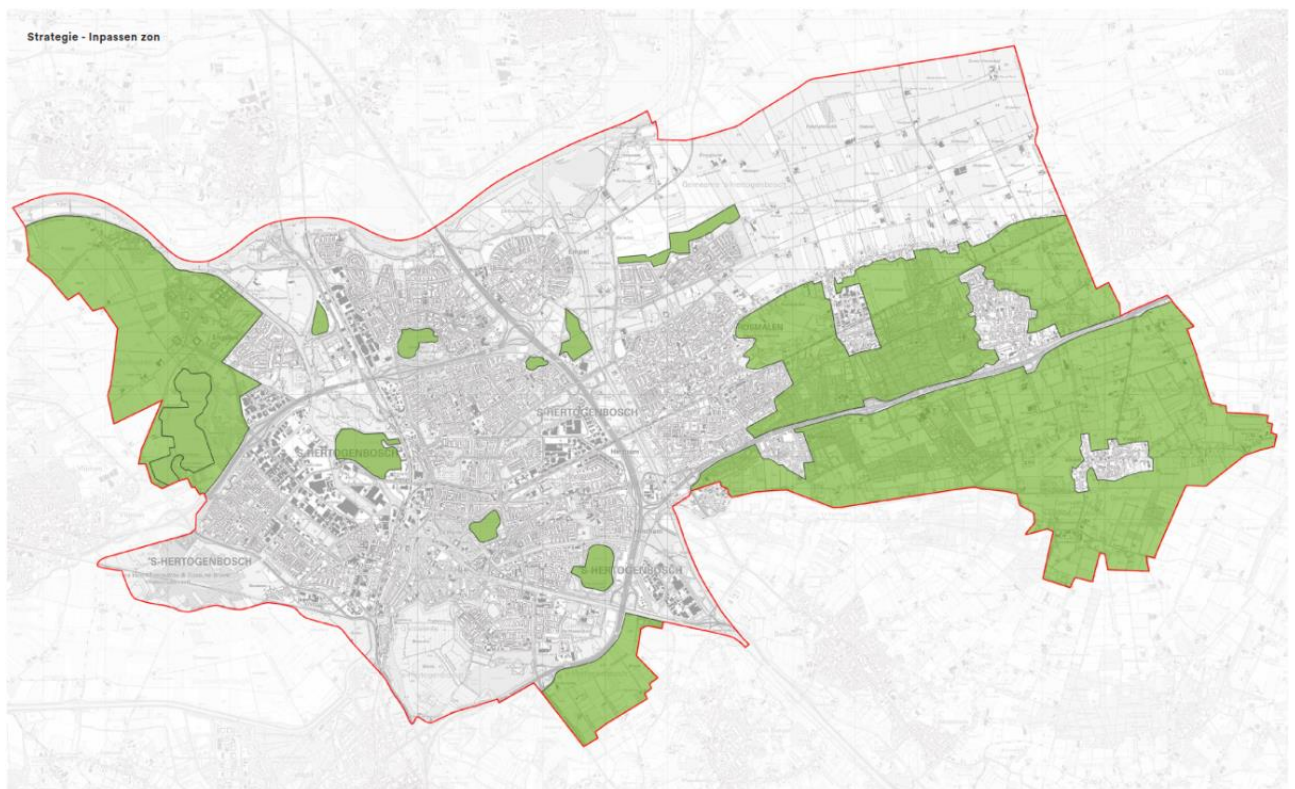
Strategie Vrijwaren

Strategie Inpassen

In deze gebieden staan we onder voorwaarden van landschappelijke inpassing en het ontwikkelen van 'ruimtelijke waarde', zonnevelden toe. Bij inpassing mag de ontwikkeling van zonnevelden het bestaande landschap veranderen zolang het niet essentieel van karakter wijzigt. Voor inpassing is de ontwikkeling van een integrale visie nodig. Hierin staat de relatie van de locatie tot zijn omgeving centraal en wordt geconcretiseerd waar de ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde (denk aan verbetering ecologie, recreatie, landbouw of kwaliteit woonomgeving) wordt behaald.

De strategie 'inpassen' is van toepassing op de ontwikkeling van zonne-energie op (zandwin)plassen, in Hooge Heide, Dungense polder en Bokhovense polder.

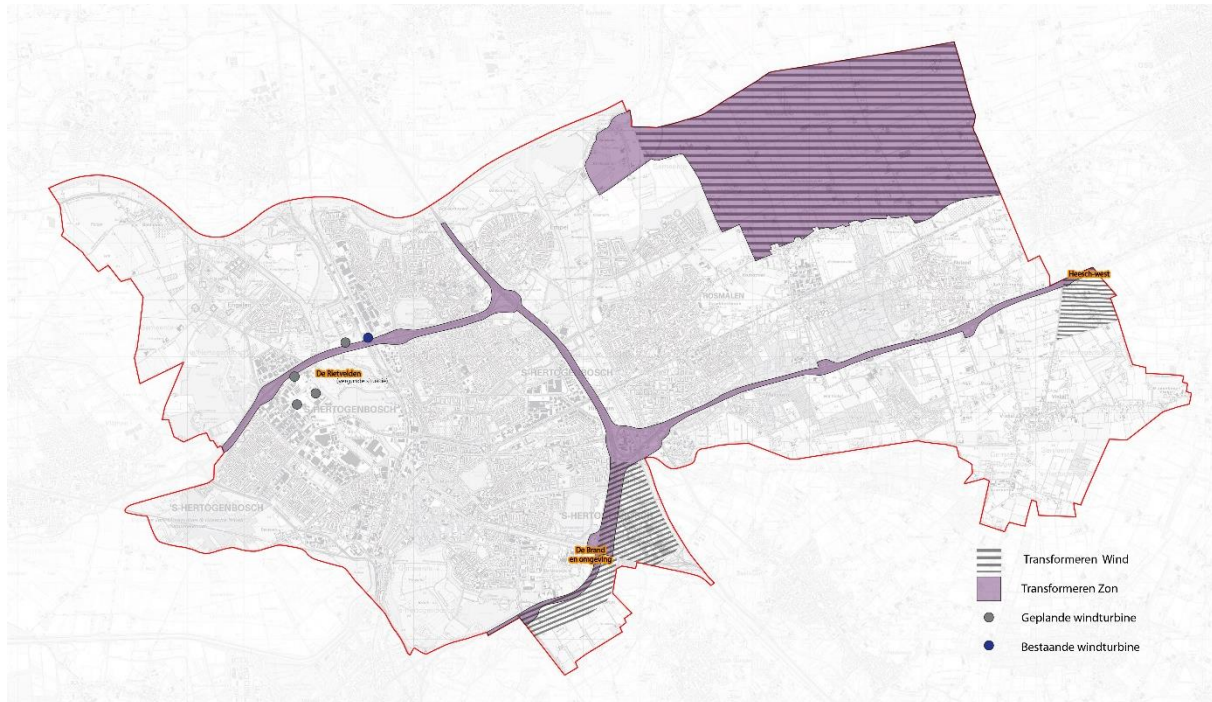
Strategie Inpassen

Strategie Transformeren

In deze gebieden kunnen we windenergie en zonne-energie toestaan. Voorwaarde is dat deze ontwikkelingen deel uitmaken van een integrale gebiedsgerichte aanpak waarin alle initiatieven in het gebied worden opgehaald en gewogen. Bij transformatie ontstaan essentieel andere, nieuwe landschappen. In deze gebieden moet het opwekken van duurzame energie samengaan met ruimtelijke kwaliteit en verduurzaming van de omgeving.

De strategie 'transformeren' is van toepassing op zonne-energie in het deelgebied snelwegen, op de

ontwikkeling van zonne-energie in de Rosmalense en Nulandse polder, op de ontwikkeling van windturbines in de Rosmalense en Nulandse polder en op de industriegebieden Rietvelden (reeds gerealiseerd), Heesch West (in ontwikkeling) en De Brand.

Strategie Transformeren

6.5 Energieperspectieven

De visie geeft richting aan de wijze waarop we met zonne- en windenergie willen omgaan. Richten we ons op het beperken van schade óf op het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten? Willen we concentreren of spreiden? Willen we de nieuwe vormen van energie zoveel mogelijk aan het zicht onttrekken óf willen we ze etaleren als signaal dat 's-Hertogenbosch de opgave van de energietransitie omarmt? Bij al deze vragen zetten we in op beiden: We kiezen niet voor 'of' maar voor 'en'. We kiezen voor het beperken van schade door kwetsbare gebieden (Maasuitwaarden, Moerputten, Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding) te vrijwaren van energieontwikkelingen. Om vrije zichten vanuit de stad, de dorpen en het buitengebied te kunnen garanderen zetten we in op een geconcentreerde ontwikkeling van windenergie in één groot windpark en op de ontwikkeling van enkele kleine clusters gekoppeld aan snelweg en bedrijventerrein. De ontwikkeling van het grootschalig windpark is beoogd in de Rosmalense en Nulandse Polder. Hier loopt een separaat verkenningstraject voor.

De ruimte langs snelwegen en rondom knooppunten lijkt geschikt voor opwekking van duurzame energie en moet daarom maximaal worden benut zodat deze een substantiële bijdrage levert aan de invulling van de energieopgave. De inrichting van de snelweg en haar omgeving is tevens een middel

om de stad naar de passanten te presenteren en te profileren. In de landschappen waar de strategie 'inpassen' geldt zetten we in op een goede landschappelijke inpassing van zonne-energie. Hierbij is nadrukkelijk als onderdeel van de visie opgenomen dat moet worden getoetst aan de principes van de zonneladder. Zonnevelden in de open polder zijn vanuit het principe van de zonneladder en zorgvuldig ruimtelijk gebruik niet direct aanvaardbaar.

Per deelgebied is in de visie een specifiek energieperspectief gegeven, waarbij per gebied in meer detail wordt ingegaan op de kenmerken van het deelgebied en het bijbehorende perspectief voor wind –en of zonne-energie.

6.6 Meerwaarde

De gemeente presenteert in deze visie een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. We vinden het namelijk belangrijk dat de omgeving niet alleen de lasten heeft van windturbines en zonnevelden, maar dat ook ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde wordt gecreëerd. Om hieraan invulling te geven, moet een initiatiefnemer in het plan uitleggen hoe op welke wijze het initiatief meerwaarde geeft aan de directe omgeving. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om een koppeling aan andere thema's en opgaven, zoals verduurzaming van de omgeving, stimuleren van recreatie, natuurontwikkeling, verduurzaming van de landbouw, ontstening en dergelijke. Per project is maatwerk nodig, omdat de mogelijkheden en kansen afhangen van de locatie en verdere omstandigheden. De visie geeft initiatiefnemers een leidraad om na te denken over optimale aansluiting van hun initiatief op de omgeving, en op welke wijze er met het initiatief aan meerdere doelen kan worden bijgedragen.

Ook worden aanvullende financiële voorwaarden gesteld per initiatief in het kader van maatschappelijke meerwaarde naast de verplichte, provinciale kwaliteitsbijdrage aan het landschap. In lijn met het Klimaatakkoord streven we naar evenwichtige eigendomsverdeling van duurzame productie in een gebied waarbij er naar gestreefd wordt dat 50% van het eigendom van de productie terecht komt bij de lokale omgeving. Hieraan voegen we toe dat dit zodanig moet worden ingevuld dat de samenleving hiervan profiteert. Ook wordt vanuit het initiatief een nader uit te werken bijdrage afgedragen aan een omgevingsfonds.

Omdat duurzame energieprojecten aan een breed pakket aan eisen en doelen moeten voldoen, zal in de uitwerking per project het redelijkheidsbeginsel worden toegepast. Dit betekent dat als in redelijkheid - gezien de omvang van een project en de specifieke locatie en situatie – niet verwacht kan worden dat een initiatiefnemer aan alle eisen en doelen voldoet, we het recht behouden om onderbouwd af te wijken.

6.7 Handelingsperspectief

Om de visie energielandschap praktisch te maken voor initiatiefnemers, is aan deze visie een handelingsperspectief gekoppeld. Daarin zijn alle uitgangspunten van de visie opgenomen, en wordt beschreven welke stappen een initiatiefnemer moet lopen om tot uitvoering te komen.

Ruimtelijk gezien houdt het handelingsperspectief in dat de initiatiefnemer integraal naar het gebied in de bredere context moet kijken en moet aantonen dat de ontwikkeling van een zonneweide of een

windpark meerwaarde creëert. Daarbij moet deze ontwikkeling het mogelijk maken dat er bijvoorbeeld nieuwe landschappelijke, ecologische of recreatieve kwaliteit aan het landschap wordt toegevoegd. Dit vergt ontwerpend onderzoek naar het laad- en aanpassingsvermogen van de locatie. In het handelingsperspectief is een stappenplan opgenomen voor initiatiefnemers voor het doorlopen van een planvormingsproces. We nodigen initiatiefnemers uit om, voor het indienen van een initiatief, stap 1 te doorlopen. Na deze stap 1 volgt een eerste selectieprocedure; dit is beschreven in het ontwerp uitvoeringsprogramma (zie onder). Na selectie als kansrijk initiatief, is de eerstvolgende stap 2 het omgevingsproces.

7) Uitvoeringsprogramma

Wij willen na vaststelling van de visie direct kunnen starten met het in behandeling nemen van initiatieven. Aan de visie is een uitvoeringsprogramma gekoppeld voor wind- en zonne-energie. Dit document is als bijlage bij dit voorstel opgenomen. In het uitvoeringsprogramma zijn nadere kaders gesteld om een eerste tranche van projecten geselecteerd die als eerste in behandeling zal worden genomen. Voor zonne-energie is in het uitvoeringsprogramma voor deze eerste fase van projecten een plafond aan hectare zonnepanelen gesteld en is een prioriteit aangebracht ten aanzien van de soort projecten die zullen worden behandeld. De redenen hiervoor zijn tweeledig: enerzijds wil de gemeente ervaringen opdoen met het proces van planvorming voor grondgebonden zonneparken en hier lering uit trekken. Anderzijds wordt met de ruimtelijke prioritering rechtgedaan aan de principes van de zonneladder.

8) Relatie met de Omgevingswet

We werken met deze aanpak alvast 'omgevingswet-proof'. De aanstaande Omgevingswet stelt integrale gebiedsontwikkeling centraal. Het integrale karakter van deze visie sluit hierop aan. Ook het opstellen van een (adaptief) uitvoeringsprogramma past goed bij onze gemeentelijke aanpak voor de Omgevingsvisie, waarvoor dit beleid als bouwsteen zal dienen. De gebiedsgerichte visie die wordt voorgesteld, past binnen het traject van de Omgevingsvisie omdat aansluiting kan worden gezocht bij de op te stellen "gebiedsvisies" die in het kader van de Omgevingsvisie worden opgesteld.

Hoogachtend,
Burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch,
De gemeentesecretaris, De burgemeester,

drs. B. van der Ploeg

drs. J.M.L.N. Mikkers

Bijlagen:

1. Ontwerpvisie energielandschap
2. Ontwerp achtergronddocument
3. Ontwerp uitvoeringsprogramma